

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ТУРИЗМОЗНАВСТВО

*Євсєєва Галина Петрівна, доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри українознавства
ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та
архітектури»*

ТУРИСТИЧНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ В'ЇЗНОГО ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В ПРИДНІПРОВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Постановка проблеми. Становлення туристичної галузі на Дніпропетровщині має важливе значення для соціально-економічного розвитку області. Зокрема, внесок туристичних підприємств у розбудову вітчизняної, у тому числі місцевої, економіки (у регіонах де вже успішно налагоджений в'їзний туризм, наприклад Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська та ін. області) мають економічний і соціальний ефекти від їх функціонування. Перший аспект проявляється у величині надходжень до бюджетів обласного та державного значень, обсягах інвестиційних вкладень у розбудову інфраструктури галузі; а другий – у покращенні добробуту суспільства (зменшення рівня безробіття, збереження та відновлення природного потенціалу області та історико-культурної спадщини, підвищення життєвого рівня населення тощо). Унікальним поштовхом для активізації розвитку в'їзного туризму (в'їзний туризм - подорожі, що організовуються для громадян іноземних країн територією своєї держави, пов'язані з перетином державного кордону з метою некомерційної діяльності на термін від 1 доби до 1 року [1, с.5] в Україні, і зокрема в Придніпровському регіоні, можуть стати євроінтеграційні процеси, які останнім часом достатньо активізувалися.

Аналіз останніх досліджень. Історія поселень XVI – XVIII століть на теренах майбутнього Катеринослава (Дніпропетровська) та прилеглих територій стала предметом дослідження багатьох вчених ще з XIX ст. Тоді дослідженням краю присвятили свої праці А. Скальковський, Д. І. Яворницький [9; 12-13]. У радянські часи історію нашого краю досліджували О. Дружиніна, В. Кабузан, помічаючи нелогічність офіційної історії заснування міста [3; 5]. У роки незалежності все більше істориків заявляють про необхідність перегляду літочислення історії нашого міста, узявши до уваги більш ранні поселення, які беззаперечно вплинули як на освоєння краю, так і на майбутнє губернське місто (Ю. Мицик, Г. Швидько, В. Пірко, О. Репан, В. Старостін, О. Харлан) [6; 7; 10; 11]. Що стосується наукових розвідок щодо обстеження культурних об'єктів регіонів як перспективних маршрутів для в'їзного туризму це питання не досліджене. Отже, наукове осмислення історії і сучасності Дніпропетровщини та навколишніх територій в аспекті організації в'їзного туризму потребує подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Площа Придніпровського регіону, до якого входять Дніпропетровська і Запорізька області, – 59,1 тис. км². (хоча за деякими іншими даними [1, с.156; 7, с.56] до території регіону входить і

Кіровоградська обл.). Кількість населення – 5,3 млн. осіб. Економіко-географічне положення району характеризується тим, що він охоплює не тільки південно-східну, але й центральну частину держави. Придніпровський регіон не має виходу до державного кордону. Він межує з чотирма економічними районами країни, виходить до Азовського моря. Значний вплив на економічний розвиток має те, що територію району майже посередині перетинають річка Дніпро, важливі залізниці та автомагістралі. В етнічному розумінні Придніпровський регіон належить до чотирьох етнічних зон України: Середня та Нижня Наддніпрянина (північно-західна частина Дніпропетровської області) – один з найдавніших заселених районів української землі, осереддя інтенсивного процесу формування давньорусько-українського етносу. Переважно це територія і розселення в минулому східнослов'янських племен – полян, найрозвиненіших у соціально-економічному відношенні. Особливо це стосується традиційних для цього району основних галузей господарства – землеробства і скотарства з їх винятково багатою агрокультурою і різноманітністю сільськогосподарських знарядь, домашніх промислів, ремесел. Тут аж до сьогодні збереглися давні риси планування і будівництва житла та господарських споруд, зокрема характерний тип обмазаної та побіленої хати, специфічний одяг та народні промисли; Слобожанщина охоплює північно-східні райони Дніпропетровської області, з часів монголо-татарської навали ця територія була малолюдною (слобідною – вільною), зазнавала постійних нападів кримських татар. З другої половини XVI ст. цей край заселяється козаками і селянами з інших регіонів України; Південь України охоплює територію Запорізької та південні райони Дніпропетровської областей. Це степова частина України, яка в давнину була тереном проживання різних кочівників. З середньовіччя ця територія відома як «Дике поле». Основним фактором українського заселення «Дикого поля» служили козацтво і Запорізька Січ.

Перші за часом виникнення слов'янські поселення V – VII ст. в межах сучасного Придніпровського регіону належать історичним антам, споріднених зі слов'янами. У наступні часи, VIII – IX ст., в місцевості понад Самарою та Дніпровими порогами мешкало слов'янське населення уличів, а в IX – XIII ст. виникло велике слов'янське поселення на Ігреньському півострові (місто Пересічень). На Монастирському острові (нині м. Дніпропетровськ) в IX ст. знайшли притулок візантійські монахи, які заснували там чоловічий монастир і каплицю. У 20-х роках XIII ст., після невдалої битви із татаро-монголами на р. Калка, монастир, який існував на Монастирському острові, було знищено. Після татаро-монгольської навали і зруйнування міста на Ігреньському півострові настав час знелюднення. Лише в лісах по Самарі тривало життя нащадків дніпрових слов'ян – бродників, перевізників та «толковинів» (перекладачів з тюркських мов). Міграція чужоземців по степах сучасної Дніпропетровщини призвела до утворення своєрідної зони відчуження, яка у XV ст. називалася «Дике поле». У козацькі часи ця територія стала складовою частиною земель Запорізької Січі (Війська Запорізького). Управлінський центр

Січі розташовувався на території сучасного Нікопольського району. За різних обставин в межах цього району центр Січі п'ять разів змінював місце свого розташування, від чого Запорізька Січ у кожному випадку отримувала іншу назву: Томаківська (80-ті роки XVI ст. – 1593 р.), Базавлуцька (1593 - 1638 рр.), Микитинська (1638 - 1652 рр.), Чортомлицька (1652 – 1709 рр.), Підпільненська (1734 – 1775 рр.). Всі названі Січі розташовувалися на території сучасної Дніпропетровської області, що є прекрасною історичною цінністю у руслі перспективного історико-туристичного розвитку регіону.

Регіон відзначається цікавими і привабливими історико-етнографічними пам'ятками: Дніпропетровщина - край давнього заселення, про що свідчать розкопки численних стоянок і поселень різних періодів. У м. Орджонікідзе в результаті розкопок кургану скіфського періоду "Товста могила" були виявлені всесвітньо відома знахідка українського археолога Б. Могилевського – золота пектораль, різні прикраси, зброя, кінська упряж, що зараз знаходяться в музеї Історичних коштовностей України (Києво-Печерська лавра). Археологічними пам'ятками відомі села Старі Кодаци, Микільське-на-Дніпрі, Волоське, Капулівка. Храмове будівництво в області представлено православними церквами XVIII - XIX ст. Троїцький собор м. Новомосковськ (XVIII ст.) по праву вважається шедевром вітчизняного дерев'яного зодчества (зведений без жодного цвяха). З храмових споруд XVIII ст. у місті також збереглися Миколаївська церква і келії Свято-Миколаївського Самарського пустинницького чоловічого монастиря, заснованого в XVII ст. У XVIII ст. у с. Китайгород зведено Свято-Успенську, Миколаївську церкви й дзвіницю церкви Святої Варвари, а в с. Петриківка - церкву Різдва (в 1990 р. на її місці збудовано нову Рождественську церкву). XIX ст. в культовому зодстві краю представлено Свято-Миколаївським собором (м. Дніпродзержинськ), а також церквою Різдва і Спасо-Преображенським собором (м. Нікополь). Історію і традиції краю представлено в експозиціях численних музеїв Дніпропетровщини, серед яких на особливу увагу заслуговують історико-краєзнавчий музей м. Дніпропетровська і музей прикладного мистецтва с. Петриківка. Петриківський розпис, побудований переважно на рослинно-тваринних мотивах, відомий не лише на теренах України, а й далекого зарубіжжя. Про визнання таланту і майстерності петриківських майстрів свідчить той факт, що 2011 року ЮНЕСКО прийняла рішення про внесення Петриківського розпису до Списку нематеріальної культурної спадщини людства. Вперше у своїй історії Україна виборола такий почесний статус. Пишаємося тим, що наш національний культурний скарб визнано в усьому світі. Таке важливе для України рішення було прийнято на 8-й сесії Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО.

На території Придніпровського регіону розташовані 15 історико-ландшафтних унікальних парків, серед них: Шолоховський каскадний водоспад також відомий як Токівський, місцеві ж мешканці його прозвали «Червоні камені». Гранітний каньйон – одне з наймальовничіших місць регіону, в ньому

також ростуть рідкісні види рослин, занесені до Червоної книги. Довжина каскаду водоспадів складає 14 метрів і бере свій початок від річки Кам'янка, а вірніше, від її притоки Базавлук. Усього ж довжина ділянки становить близько 30 метрів. Перепади висот складають від декількох сантиметрів до півтора метра. Загальний перепад близько шести метрів. Свою «народну» назву місцевість одержала через граніти характерного червоного кольору. Примітно, що граніти з цього місця можна зустріти по всій Дніпропетровській області як архітектурні елементи або навіть монументальні будови. Крім того, гранітні блоки з цієї місцевості використовувалися для облицювання будівель, мостів і метро по Україні; Мавринський майдан (Юр'ївський р-н) — це одне з найзагадковіших місць України — «обсерваторія древніх», як її люблять називати уфологи. Було помічено зв'язок «візерунка» Мавринського майдану з положенням сонця залежно від пір року, тому це місце служило обсерваторією та храмом; ще одна знакова пам'ятка регіону - острів Хортиця, що знаходиться посередині Дніпрового річища. Це найбільший гранітний острів на цій річці, який завжди захоплював мандрівників своєю величиною та красою. Свого часу острів був свідком козацької слави. У 1965 р. на Хортиці було засновано Державний історико-культурний заповідник, територія якого займає практично всю прибережну частину острова, а в 1980-ті роки споруджений музей історії українського козацтва. Цікавими історичними об'єктами Придніпровського регіону є унікальна пам'ятка загальнодержавного значення - Кам'яна Могила (с. Терпіння) і скіфські кургани (с. Кам'янське). У районі Кам'яної Могили в 1890 р. відомим археологом М. Веселовським були відкриті древні наскельні зображення (петрогліфи), що відносяться до різних часів - від мезоліту до кінця бронзового віку. Це видатна пам'ятка первісного мистецтва на теренах України. Серед малюнків на стелях гротів і плитах зустрічаються зображення тварин (биків, коней, оленів, антилоп і хижих звірів), людей і геометричних фігур, що не піддаються інтерпретації. Поряд із Кам'яною Могилою знаходиться невеликий археологічний музей. У районі с. Кам'янське розкидано близько 10 скіфських курганів (IV ст. до н.е.). У результаті розкопок двох курганів знайдено золоті прикраси. В 1906 р. на березі річки був виявлений Янчокрацький скарб (срібні і золоті прикраси, кінська зброя), який, на жаль, зберігається в Державному історичному музеї Москви. Цікавинкою нашого краю може стати музейні експозиції Гуляйполя (експозиція міститься в одному з найстаріших збережених будинків міста і розповідає про найзнаменитішого городянина - Нестора Махна) і Мелітополя. На території Придніпровського регіону знаходиться понад 30 курганів, зокрема на території Дніпропетровщини, Курганний могильник Бабина Могила (с. Кам'яне Поле). Курганний могильник Могила Чекарезка (с. Томаківка). Також Дніпропетровщина стала останнім притулком кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка (с. Капулівка). Село Капулівку в 1880 р. відвідали два відомі художники - І. Рєпін і В. Серов. Ці історичні місця позначені на карті культурної спадщини Придніпровського регіону.

Висновок. Організація в'їзного туризму у Придніпровському регіоні має

непогані передумови. По-перше, це наявність у регіоні значних туристичних ресурсів, багато з яких є унікальними, їх доступність. По-друге, інтерес, який виявляють до нашого регіону іноземні громадяни, у тому числі, і через закритість значної території регіону в радянські часи. По-третє, унікальна українська культура, об'єкти якої мають світове визнання, яких не мало на території регіону. По-четверте, можливість формування конкурентноспроможного туристичного продукту завдяки висококваліфікованим трудовим ресурсам і високому рівню загальної освіченості населення.

Список використаних джерел

1. В'їзний туризм / Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андрєєва Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
2. Гуляев Г. И. Очерки истории Екатеринослава (А так ли это было?) : в 2 кн. / Г. И. Гуляев, В. И. Большаков, В. С. Мороз. – 2-е изд., испр. и доп. – Днепропетровск : ПГАСА, 2007 – Кн.1 : (1775 - 1886). - 2007. – 201 с. : ил.
3. Дніпропетровськ: віхи історії / упоряд. А. Г. Болебрух, С. А. Квітка. – Д. : Грані, 2001. – 256 с.
4. Дружинина Е. И. Северное Причерноморье в 1775 – 1880 гг. / Е. И. Дружинина. – М., 1959.
5. Заруба В. Кодак. Нарис історії фортеці.– Дніпропетровськ, 2004.
6. Кабузан В. М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века (1719 – 1858 гг.) / В. М. Кабузан. – М.: Наука, 1976.
7. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посібник / В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. - 300 с.
8. Мицик Ю.А. Козацький край. Нариси з історії Дніпропетровщини XV – XVIII ст. / Ю.А. Мицик. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1997. – 175 с.
9. Репан О. Палімпсест. Коріння міста: поселення XVII-XVIII століть в історії Дніпропетровська / О. Репан, В. Старостін, О. Харлан. – К.: Українські пропілеї, 2008. – 268 с.
10. Рисіч Й. Чи знаєте ви, що Кодацька фортеця стоїть у витоках м. Дніпропетровська? / Й. Рисіч // Сторінки історії України: Нариси, статті. – Дніпропетровськ: Січ, 1992. – С. 10 – 13.
11. Руденко В.П. Довідник з географії природно-рекреаційного потенціалу України [Текст] / В.П.Руденко. - К.: Вища школа, 1993.– 323 с.
12. Скальковський А. О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького / А. О. Скальковський; передмова та коментарі Г. К. Швидько; пер з рос. Т. С. Завгородньої. – Дніпропетровськ: Січ, 1994.– 678 с.
13. Старостін В. С. Столиця степового краю. Дніпропетровськ : нариси з історії міста / В. С. Старостін. - Д. : Дніпрокнига, 2004. - 279 с. : ілюстр.
14. Харлан О. Церква в ім'я Архангела Михаїла в містечку Старий Кодак:

Архітектурно-історичний нарис. Бібліографія / Упоряд. І. Голуб.– Дніпропетровськ: ДОНУБ, 2010. – 44 с. (Сер.: «Святині Запорозького краю»)

15. Яворницький Д. І. До історії степової України / Д.І. Яворницький. – Дніпропетровськ: Січ, 2004.– 443 с.

*Смирнов Ігор Георгійович, доктор географічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

СТАЛИЙ ТУРИЗМ : ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Сталий туризм (англ. Sustainable Tourism) – поняття, про актуальність якого нині годі й нагадувати. Так, у ЄС про це наголошується у документі «Європа як найпопулярніший туристичний напрям у світі – нові політичні рамки для європейського туристичного сектору». Перспективи розвитку сталого туризму пов'язані з новою економічною стратегією ЄС «Європа – 2020 – стратегія інтелектуального, сталого та комплексного розвитку» [1, с.135].

Як відомо, розрізняють екологічну, економічну та соціальну сталість. Але в туризмі, основу якого складають туристичні ресурси (і, в першу чергу, природно-рекреаційні, культурно-пізнавальні, подієві тощо), вимога сталості відноситься, перш за все, до необхідності збереження, постійного відновлення та розвитку його ресурсної бази, що і складатиме підставу екологічного, економічного та соціального вимірів сталого розвитку туризму. Отже, без регулювання туристичних потоків, раціоналізації їхнього географічного розподілу, ефективної логістичної організації туристичного простору проблему забезпечення сталого характеру туризму вирішити неможливо. Звідси зрозуміла актуальність використання в туризмі логістичних підходів (логістики туризму [2]) у різноманітних проектах його розвитку на підставі сталості, зокрема у Києві, Львові та інших містах-туристичних центрах України. Зокрема, у Львові на рівні управління туризму Львівської міської ради значна увага приділяється логістичному аналізу та упорядкуванню (оптимізації) туристичних потоків та маршрутів з тим, щоб туристи не скупчувалися одночасно в центральній частині міста, зокрема, на площі Ринок та прилеглих вулицях, де зосереджено основні туристичні об'єкти. З цією метою розробляється проект, щоб перерозподілити туристичний потік по не менш цікавих місцях міста за межами центру. Логістичним міркуванням відводиться важливе місце у втіленні концепції «Львів туристичний», що успішно впроваджується у Львові останніми роками. Так, у 2015 р. кількість туристів у Львові перевищила 2 млн. осіб, у той час як відповідний показник 2014 р. склав 1,5 млн., що свідчить про вищу динаміку розвитку туризму у Львові у порівнянні навіть з Києвом, де за означені роки туристопотік зменшився з 2,1 млн. осіб до 1,5 млн., тобто на 40%.

Структура та складники логістичної організації туристичного простору міста (ГЛО ТПМ) включають [3, с.205], по-перше, геологістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму; по-друге, логістичне планування